

УДК 37.015.31:[796.5:908]

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ

Самолук А.А.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Стаття присвячена висвітленню питання формування творчої активності учнів у процесі туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітньому навчальному закладі, яка є основою подальшого творчого вивчення ними довкілля як сукупності явищ і об'єктів у їх єдності і взаємозалежності. Творче ставлення особистості до довкілля у цьому контексті розглядається нами як серцевина її суб'єктивного світу, де реальні й об'єктивні стосунки з цим світом обумовлюються кількісними і якісними показниками її потреб, інтересів, переконань, ідеалів і через процеси їх задоволення впливають на всю поведінку й творчу діяльність особистості та її конкретну суспільно значущу працю. Здійснено аналіз сучасного стану дослідженості проблеми формування творчої активності учнів у педагогічній теорії й практиці.

Ключові слова: туристсько-краєзнавча робота, сучасні педагогічні теорії, творча активність учнів.

Постановка проблеми. Ефективною освітньою моделлю відкритого демократичного суспільства, яка утверджує світоглядні орієнтири національного виховання, що гармонізують наукові знання і соціальні норми, культурні цінності й духовні святині є саме та, що забезпечує інтелектуальний і культурний розвиток, моральну вихованість та національну самосвідомість зростаючої особистості [3].

Модернізація сучасної освітньо-виховної системи визначається завданнями: реалізації особистісної зорієнтованості навчально-виховного процесу в усіх ланках освіти, що знаходить свій вияв у підпорядкуванні основних засобів творення і самотворення особистості, розкриття її творчих можливостей та сприяння її розвитку. Національна система виховання, головною метою якої є формування особистості громадянина, покликана закласти основи демократичного світогляду особистості, виховувати здатність до критичного мислення, вміння відстоювати свої права, інтереси, переконання, виявляти толерантність до поглядів іншої людини, керуватися у вияві соціальної активності демократичними принципами й моральними нормами, визначеними суспільством. У структурі особистості як активного суб'єкта суспільства важливе місце відводиться саме туристсько-краєзнавчій діяльності особистості, сутність якої складає любов до рідного краю, патріотизм, інтерес і творче ставлення, а головне, потребу у здобутті краєзнавчих знань завдяки вивченню історичного минулого і шанобливого ставлення до культурної спадщини, народних традицій і звичаїв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізація психолого-педагогічних проблем творчої активності особистості у соціокультурному середовищі, розвитку її творчого потенціалу та формування її соціальної активності у контексті активної життєдіяльності, філософсько-культурологічних аспектів соціальної природи особистості була і залишається провідним напрямом розбудови сучасного освітнього простору держави. Ці аспекти проблеми знайшли своє відображення у працях В.Г. Кременя, В.С. Крисаченка, П.Ю. Сауха, В.О. Сухомлинського [8], О.В. Сухомлинської, Г.Г. Філіпчука та інших.

Провідним концептом досліджуваної проблеми є розгляд дитини як суб'єкта активної життєдіяльності в навколишньому середовищі, особливостей формування активності і розвитку самоактивності, що набули характеристики у наукових працях К.О. Абульханової-Славської, Б.Г. Ананьєва, Г.О. Балла, І.Д. Беха, Л.І. Божович, П.П. Блонського, Я.Л. Коломенського, О.О. Леонтева, С.Д. Максименка, О.В. Тімець [9; 10] та інших.

Але, у пропонованому дослідженні ми уточнюємо та конкретизуємо деякі питання, пов'язані з аналізом сучасного стану дослідженості проблеми формування творчої активності учнів.

Мета дослідження – з'ясувати сучасний стан проблеми формування творчої активності учнів у процесі туристсько-краєзнавчої роботи у сучасній педагогічній теорії та виховній практиці загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. Соціальна природа творчої активності людини є одним з основних компонентів діяльносного аспекту методологічної основи розвитку самої творчості як феномену людського буття, де вищою формою відображення дійсності є свідомість, яка пов'язана з цілепокладанням і діяльністю, що спрямовані на досягнення мети та конкретних цілей особистості та напрями й інтенсивність її дій, що змінюють навколишню дійсність. Таким чином, свідомість як форма відображення дійсності є необхідною умовою творчої діяльності. Саме свідомість людини пов'язана з творчою діяльністю, визначає особливу сутність цих процесів, які проявляються в змінах і перетвореннях людиною оточуючого її об'єктивного світу під час взаємодії з природою і суспільством. Підтвердженням останнього є класичне філософське трактування того, що предметно-перетворююча діяльність є провідною умовою розвитку особистості, а вищою формою відображення дійсності є свідомість (свідомість, мислення).

Творчість за своєю сутністю є соціальною формою життєдіяльності, тому що обумовлюється впливом соціально-культурного середовища (впливом сім'ї, школи, суспільства, культури в цілому) і відповідною соціально значущою діяльністю особистості в ньому. У контексті останнього О.О. Леонтьєв погоджується з трактуван-

ням творчості як діяльності, але уявляє її не як процес створення нового, а як здатність людини «...діяти в невизначених ситуаціях». Умовою такої здатності є самореалізація (самовизначення) особистості.

Зокрема, В.О. Сухомлинський наголошував на важливості духовного переживання спілкування з малою Батьківщиною для розвитку особистості і становлення її як громадянина, оскільки Батьківщина – це духовна реальність, тому патріот не може бути бездуховною людиною, і прищеплювати учням патріотизм потрібно з раннього дитинства. Вітчизна – це рідний дім; щастя Батьківщини – особисте щастя кожного, її горе в годину тяжких випробувань – горе кожного [8].

Туристсько-краєзнавча робота учнів почала набувати найбільш масового характеру, саме у 1960–1980-х роках ХХ століття, ставала все більш цілеспрямованою та організованою. Розвивалися шкільний і громадський напрями туристичного краєзнавства, формувалися різні його види: історичне, географічне, екологічне, літературне тощо. З метою виконання конкретних завдань дослідницького характеру проводилися централізовано керовані так звані екскурсії-експедиції. Значного розвитку набув шкільний туризм, організація музеїв й інші форми роботи. Теоретичні й методичні питання шкільного географічного краєзнавства розроблялися в працях О.В. Баркова, І.С. Матрусова, В.В. Обозного, І.М. Пруса, А.Р. Сафіулліна, О.В. Тімець та інших [9; 10].

Суттєвих змін шкільне краєзнавство як напрям освіти, виховання й соціалізації підростаючої особистості набув саме з 1990-го року, з часу здобуття Україною незалежності, який сьогодні в науково-педагогічній літературі характеризується як «краєзнавчий ренесанс». Характерною ознакою сьогодення в організації і здійсненні туристсько-краєзнавчої роботи і, особливо з учнями основної школи, є посилення національного, етнопедагогічного, історико-археологічного спрямування змісту цієї роботи на основі реалізації краєзнавчого принципу, поєднання глибоких національних традицій гуманістичної й гуманітарної освіти на основі врахування загальнолюдських гуманістичних цінностей. Нині в загальноосвітніх школах особливо простежується активізація використання на уроках географії, біології та інших предметів краєзнавчого матеріалу, посилення краєзнавчої роботи й вивчення природничих наук. Свідченням цього є впровадження курсу географії рідного краю в школах усіх областей країни і створення навчальних посібників, атласів і хрестоматій з цього предмету. Насамперед, це стало можливо за рахунок наукових розвідок, що здійснили Я.І. Жупанський, М.Ю. Костиця, М.П. Крачило, В.П. Кркуль, В.В. Обозний, М.М. Паламарчук, В.С. Серебрій, М.І. Соловей, П.Т. Тронько, П.Г. Щищенко та інші [2].

У контексті розвитку шкільного краєзнавства актуальним є здійснене В.В. Обозним дослідження краєзнавчої освіти в системі професійної підготовки вчителя, у якій схарактеризовано теоретико-методологічні, організаційні та навчально-методичні аспекти краєзнавчої підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Висвітлено загальну методологію сис-

темного аналізу складних соціокультурних явищ, визначено сутність, внутрішню будову, тенденції розвитку краєзнавчої педагогічної освіти, що надає можливість на практиці конструювати стратегію побудови її структурних компонентів та здійснювати ефективне управління ними. На базі розробки теоретично й експериментально обґрунтованої моделі краєзнавчої підготовки вчителя з позицій особистісно орієнтованого підходу створено зразок організаційно-методичної системи. Зазначено, що завдяки запровадженню запропонованої системи краєзнавчого навчання у практику освітньо-виховної діяльності регіонально-педагогічна творчість стане базою для удосконалення конкретних напрямів краєзнавчотуристичної роботи.

У навчально-виховному процесі сучасних загальноосвітніх навчальних закладів поняття «рідний край» розглядається як територія адміністративної одиниці, що вивчається шляхом ознайомлення з краєзнавчою літературою й іншими інформаційними матеріалами, картографічним матеріалом, а також за результатами безпосередніх спостережень і досліджень під час походів, екскурсій та польової практики. Так, К.Ф. Строев і О.В. Тімець межі рідного краю розуміють більш широко, оскільки підготовка вчителів до організації і здійснення туристсько-краєзнавчої роботи дає змогу учням основної школи пізнати довкілля «не тільки в тих місцях, де вони проживають, а й у тих, де навчаються, та в процесі туристичних мандрівок» [9; 10].

Одним з найважливіших впливів на соціокультурні процеси, що відбуваються сьогодні в Україні, має здійснювати саме залучення підростаючого покоління до вивчення історичного свого минулого, сучасного стану навколишнього середовища, що є ефективним засобом соціалізації підростаючого покоління, від якого залежить характер розвитку соціального життя в країні. У такому контексті туристсько-краєзнавча робота є процесом і результатом цілеспрямованого формування особистості на основі засвоєння досвіду і традицій регіональних культур стосовно взаємодії з навколишнім середовищем [1].

З цих позицій вимога до «всебічного розвитку людини як особистості» передбачає насамперед охоплення туристсько-краєзнавчою роботою підростаюче покоління, завдяки «розвитку усіх видів діяльності, що складають структуру особистості – діяльності перетворювальної, пізнавальної, цілісно-орієнтаційної, спілкування, хуждожньої» [4].

Здобуті учнями знання, уміння й навички мають розглядатися не як мета чи результат туристсько-краєзнавчої роботи, а як засоби розвитку особистості, виявлення нею власного внутрішнього творчого потенціалу. Тому найголовнішим завданням сучасної туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітній школі є не просто підготовка учня-інтелектуала, а формування особистості з активною життєвою позицією, здатної швидко адаптуватися й активно, творчо діяти в сучасних умовах. Саме залучення учнів до туристсько-краєзнавчої роботи забезпечує їхній особистісно орієнтований і гармонійний розвиток під час опанування ним конкретними складовими регіональної культури, історії, досвіду минулих поколінь [6].

За таких умов туристсько-краєзнавча робота є засобом реалізації нагальних освітніх завдань, адже в умовах особистісно орієнтованого навчання вона має значний потенціал для всебічного гармонійного й творчого розвитку особистості учня. Саме у процесі туристсько-краєзнавчої роботи учні основної школи набувають рис, необхідних їм не лише для навчальної діяльності, а й для подальшого життя, тим самим вчаться бути самостійними й відповідальними. Це стає можливим, тому що вони, вивчаючи природу, культуру, історію, побут рідного краю, значну частину роботи виконують самостійно: ознайомлюються з різними джерелами краєзнавчої інформації, складають схеми, плани, карти, оформлюють зібраний краєзнавчий матеріал, готують звіти, оволодівають новими способами отримання знань про навколишній світ [5].

Провідною умовою формування творчої активності учнів основної школи у процесі туристсько-краєзнавчої роботи у загальноосвітніх навчальних закладах є свідомий вибір і конструювання ними власного життєвого шляху, що стає можливими за умов усвідомлення особистістю відповідальності за свої вчинки, поведінку і діяльність у довіллі. Систематизація і вироблення певної ієрархії інтелектуальних, громадянських і моральних цінностей, здатність творчо застосовувати здобуті предметні знання в різноманітних життєвих соціокультурних ситуаціях, забезпечує формування власної соціально активної життєвої позиції. Основою якої є сформований творчий потенціал, що базується на мотивах, потребах, інтересах і прагненнях, які й спрямову-

ють життєву активність учнів основної школи у певне моральне й соціальне русло. Дотримання соціокультурних вимог у змісті, формах і методах організації і здійснення туристсько-краєзнавчої роботи учнів основної школи з метою формування їхньої творчої активності забезпечує усвідомлення себе повноправним членом суспільства, який здатний і готовий виступити в ролі активного і свідомого його члена, відданого інтересам суспільства зі сформованим почуттям відповідальності за його стан [7].

Висновки. Отже, потенціал носія культури нації перебуває у прямій залежності від ступеня засвоєння історично сталих традицій, які є віддзеркаленням національного світогляду у системі цінностей зростаючої особистості. Саме тому формування громадянина – носія національної свідомості – засобами туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах нами логічно поєднується із формуванням її творчої активності. Тому оволодіння національною культурою сприяє формуванню цілісної особистості як активного суб'єкта зі стійкою системою моральних і громадянських цінностей, що відображають духовно-моральні принципи народу. Ступінь володіння учнями основної школи цим досвідом у процесі організації і здійснення як колективної, так і самостійної туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах визначається також рівнем усвідомлення ними діалектики співвідношення загальнонаціонального й загальнолюдського, водночас усвідомлення й засвоєння неповторності соціокультурного буття рідного народу.

Список літератури:

1. Бабанський Ю.К. Педагогика: учеб.пособ. для студ. пед. ин-тов / [Ю.К. Бабанський, В.А. Сластенин, Н.А. Соколин и др.]; под ред. Ю.К. Бабанського. – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.
2. Жупанський Я.І. Прооб'єкт та предмет вивчення національного краєзнавства / Я.І. Жупанський // Краєзнавство. – 1994. – № 1/2. – С. 6–12.
3. Концепція національного виховання / М-во освіти і науки України // Ріднашк. – 1995. – № 6 – С. 18–25.
4. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні / В.І. Луговий. – К.: МАУП, 1994. – 196 с.
5. Мешечко Е.Н. Географическое краеведение: учеб. пособ. [для пед. ин-тов] / Евгений Никитич Мешечко. – Минск: Высшая. шк., 1986. – 144 с.
6. Самолюк А.А. Використання краєзнавчого матеріалу як умова формування творчої активності учнів основної школи у процесі організації туристсько-краєзнавчої роботи / А.А. Самолюк // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. пр. / [за заг. ред. проф. В.І. Сипченка]. – Слов'янськ: ДДПУ, 2013. – Вип. LXII, ч. I. – С. 170–176.
7. Самолюк А.А. Формування творчої активності учнів основної школи у процесі туристсько-краєзнавчої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Самолюк Анна Анатоліївна; Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – 245 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 3: Серце віддаю дітям. – 1977. – С. 7–279.
9. Тімець О.В. Підготовка майбутніх учителів географії та біології до краєзнавчо-туристської роботи з учнями: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Тімець Оксана Володимирівна; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – Умань, 2001. – 212 с.
10. Тімець О.В. Теорія і практика формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Володимирівна Тімець. – Черкаси, 2011. – 487 с.

Самолук А.А.

ГВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ В ПРОЦЕССЕ ТУРИСТСКО-КРАЄВЕДЧЕСКОЙ РАБОТЫ

Аннотация

Статья посвящена освещению вопроса формирования творческой активности учащихся в процесс ее туристско-краеведческой работы в общеобразовательном учебном заведении, которая является основой дальнейшего творческого изучения ими окружающей среды как совокупности явлений и объектов в их единстве и взаимозависимости. Творческое отношение личности к окружающей среде в этом контексте рассматривается нами как сердцевина ее субъективного мира, где реальные и объективные отношения с этим миром оговариваются количественными и качественными показателями его потребностей, интересов, убеждений, идеалов и через процессы их удовлетворения влияют на все поведение и творческую деятельность личности и ее конкретную общественно значимую работу. Осуществлен анализ современного состояния изученности проблемы формирования творческой активности учащихся в педагогической теории и практике.

Ключевые слова: туристско-краеведческая работа, современные педагогические теории, творческая активность учащихся.

Samoliuk A.A.

SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University»

THE MODERN STATE OF PROBLEMS OF FORMING THE CREATIVE ACTIVITY OF PRACTICES IN THE PROCESS OF TOURIST-CROSS-BORDER WORK

Summary

The article is devoted to the issue of formation of students' creative activity in the process of tourist-linguistic work in a comprehensive educational institution, which is the basis for further creative study of the environment as a set of phenomena and objects in their unity and interdependence. The creative attitude of the person to the environment in this context is considered by us as the core of its subjective world, where the real and objective relations with this world are determined by quantitative and qualitative indicators of its needs, interests, beliefs, ideals and through the processes of their satisfaction affect the whole behavior the creative activity of the individual and its specific socially significant work. The analysis of the current state of research of the problem of formation of students' creative activity in pedagogical theory and practice is carried out.

Keywords: tourist-lore work, modern pedagogical theories, creative activity of students.